

S A Y I 21 • 2 0 0 9

İslâm

Araştırmaları

Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

tartışmalar bilimi, bilimsel bilgiyi ve rasyonalite kavramlarını ele almak durumunda olan Müslümanları, bazı kültürel sorunlar nedeniyle, temelsiz bir kuşkuculuğa, karşıtığa ve izafiliğe sevk etmemesi gerekir.

Aydın Topaloğlu

Bertrand Russell'da Ahlâk Felsefesi

Osman Elmalı

İstanbul: Ataç Yayınları, 2005. 204 sayfa.

Kitap “Giriş” (s. 9-23), “Russell’ın Ahlâk Felsefesinin Dayandığı Temeller” adlı “I. Bölüm” (s. 25-121), “Russell’ın Ahlâk Felsefesinin Toplumsal Yönü ve Amacı” adlı “II. Bölüm” (s. 123-187), “Sonuç” (s. 189-192), “Kaynaklar” (s. 193-199) ve “İndeks”ten (s. 201-204) oluşmaktadır.

“Giriş” kısmında yazar genel olarak “ahlâk”ın ne olduğu ve temel konuları hakkında bilgi vermektedir. Fakat böyle bir girişten ziyade ahlâk felsefesinde Russell’ın yeri ve ahlâk düşüncesinin temelleri ve bu konuda etkilendiği düşünürler, konunun içeriği, araştırmanın doneleri hakkında bir giriş yazılıydı daha anlamlı olurdu. Zira genel olarak ahlâkın ne olduğu veya problemlerinin nelerden oluştuğu zaten bilinmektedir. Yazar, “Giriş” bölümünün sonunda Russell’ın tarihsel anlamda ahlâk açısından hangi akım mensubu olduğuna değinmeden, onun sadece bütün dünyada barışın sağlanmasını ve insanların mutlu olmasını isteyen feragat ahlâkına sahip az sayıdaki insandan biri olduğunu belirtir (s. 23). Fakat feragat ahlâkı ne demektir? Mensupları kimlerdir? İlkeleri nelerdir? Bunlara değinilmemiştir.

Birinci bölüm olan “Russell’ın Ahlâk Felsefesinin Dayandığı Temeller” başlığı altında çeşitli konular incelenmektedir. “Russell’ın Ahlâk Felsefesinin Bazı Temelleri” alt başlığında, Russell’ın mantıksal atomcu olduğu belirtilmekte; devamında ise Russell peygamberleri birer ahlâk kuramcısı olarak kabul etmektedir. Bunun peygamberleri onaylamak anlamına gelmediğini belirtir. Bunu agnostisizm düşüncesini sergiler mahiyette şöyle açıklar: “İsa’yı bir ahlâk kuralları koyucusu olarak kabul etsem de Hıristiyan değilim, Tanrı’ya ve ruhun ölümden sonra dirileceğine dair inancım da yok.” Devamında Russell’ın evrensel ahlâk düşüncesi, bunun yanlışlığından ve geleneksel ahlâk anlayışına karşı oluşundan bahsedilmekte ve Russell’ın geleneksel ahlâkı reddetme nedeni olarak bu tür bir ahlâk anlayışının insanlara maddî

ve manevî acılar çektiğini düşündüğünden dolayı olduğu belirtilmektedir (s. 55-56).

Yazar, Russell'ın ahlâk anlayışının üçlü bir gelişim gösterdiğini ve ilk döneminde (s. 59-97) ahlâkî kavramların sezgiyle belirlenebileceğini savunduğunu belirtmektedir. Russell'ın bu döneminde özellikle üzerinde durduğu iyi-kötü, doğru-yanlış, determinizm ve ahlâk, egoizm, iyi ve kötüyü tahminde yöntem konularını anlatmaktadır. İyi-kötü, doğru-yanlış konusunda Russell, bu kavramların kişiye göre değişebileceğini; asıl olanın başka şeylerden tamamen bağımsız, kendiliğinden iyi ve kendiliğinden kötü olanın ne olduğudur. "Tahmin" başlıklı alt bölümde, Russell ahlâkla ilgili hükümlerin davranışlardan çıkarılmaması gerektiğini, konunun kendiliğinden iyi veya kendiliğinden kötü olanla ilgili olduğunu belirtir. Doğru ve yanlış belirlemek için Russell'ın dikkat edilmesine inandığı bir diğer husus ise iyi ve kötü öncelikle bir bütün olarak ele alınmalıdır. Russell'a göre iyi ve kötüyü fayda getireceği umulan bir karşılığa göre değerlendirmemek gerekir. Yazar, Russell'ın ahlâk anlayışının ikinci dönemini (s. 97-111) sübjektivizm olarak isimlendirir ve ahlâkî kavramları duygu temeline dayandırır. Bu da iyi ve kötünün objelere ait nitelikler olmadıkları anlamına gelir. Bunun bir diğer ifadesi de mutlak anlamda iyi veya kötünün olamayacağıdır. Russell'a göre insan doğal olarak bencil bir varlıktır ve toplumlar için bencil olmamayı savunan bir ahlâk sistemi oluşturmaya çalışmak boşunadır. Bu bakımdan toplumda huzuru ve düzeni sağlamak, doğal isteklerimizin uygun şekilde yönetilmesi ve eğitilmesi ile mümkündür. Bunun için de övgü ve yerginin kullanılması etkili olur. Russell'a göre ahlâk idrakin değil, duygu ve hissetmelerin temel bilgisi olmakla bilimden ayrılır. Yazara göre, "Russell'ın Üçüncü Dönem Ahlâk Anlayışı"nda (s. 111-121) duygunun yanında akıl da devreye sokulmuş; objelere yönelecek olanın duygular olduğu, yapılacak eylemin doğru-yanlış, sonucun ise iyi-kötü olmasını belirleyecek olanın ise akıl olduğu; bu yüzden de bu dönemdeki ahlâk anlayışına objektif ahlâk anlayışı denmektedir. Russell'ın bilimsel veya rasyonel ahlâktan kastı, ahlâkı boş inanca dayalı, nedeni akılla belirlenemeyen birtakım yasaklardan arındırmaktır. Yazar, bölümün sonunda Russell'ın domuz eti, inek eti yememe; cumartesi veya pazar günü çalışmama gibi emirlerin bilimsel paralelde düşünen insanların kabul edemeyeceği tuhaflıklar olarak nitelendirdiğini belirterek bu noktada dinî hükümlerle ahlâkî hükümleri birbirine karıştırdığını belirtmektedir. Bu durumun, yani Tanrı otoritesi tarafından belirlenen hükümlerin bir bütün olarak ele alınması gerektiği; tek olarak ele alındığında kişinin yanlışa düşmesi gibi bir durumun olduğu ifade edilmiştir (s. 121). Russell bu ilkeleri anlattığı, daha doğru ifadesiyle eleştirdi-

ği kitabındaki bölümün adı “Superstitious Ethics” yani “Batıl İnanca Dayalı Etik”. Russell dinin ilâhî yönünü kabul etmediğinden, burada onun dinin hayata yansıyan hükümlerini insanların davranışlarını etkilediğinden dolayı, ahlâkî kurallar içinde alması normal bir durumdur. Buradaki eleştiri Russell’ın ahlâk düşüncesinin bütünü göz önünde alındığında doğru değildir. Fakat bu Russell açısından böyledir. Dinî tasavvurlara sahip biri içinse değerlendirme doğrudur.

Kitabın ikinci bölümü “Russell’ın Ahlâk Felsefesinin Toplumsal Yönü ve Amacı” adını taşımaktadır. Bu bölümde yazar ilk olarak Russell’ın oldukça eleştirilmiş olan aile görüşünü ele almaktadır. Russell’a göre ailenin oluşmasının sebebi, çocukların kendilerini idare edebilecekleri zamana kadar başka birinin bakımına ihtiyaç duymaları, bunun da evde onlarla ilgilenen birinin dışarıda da geçimi sağlayacak birinin olmasını gerektirmesine dayandırılmaktadır. Buna bağlı olarak da Russell’a göre uygarlık tarihi aslında baba yetkisinin gittikçe azalmasıdır. Russell, özellikle çalışan anneler için yerleşim yeri olarak içinde anaokulu, ortak mutfak ve eğlence yerlerinin bulunduğu bir site yapısı önermektedir. Evlilik konusunda kıskançlığı saçma bulmakta, erkek ve kadının evlenmeden önce cinsel deneyime sahip olmalarına, cinsel eğitimden sonra evlenmelerine, insanların, eğlence peşinde koşmalarını engelleyeceği için, erken yaşta evlenmelerinin daha iyi olacağına inanmaktadır. Evliliği bir kurum olarak ise sadece çocuklar için gerekli görmektedir. Russell, eğer hâlihazırdaki namus anlayışı devam edecekse, kadın kadar erkeğin de aynı konularda denk tutulması görüşündedir. Yani kendini satan bir kadın nasıl kınanıyorsa, onu parasıyla elde eden erkek de kınanmalıdır.

İkinci bölümün ikinci kısmı “Russell’ın Ahlâk Anlayışının Toplumsal Yönü” adını taşımaktadır. Russell toplumda bireyin değil, toplumun yarar ve mutluluğunun önemli olduğu görüşündedir. İnsanlığın mutluluğunu sağlayan sosyal ilkeler konusunda Russell, temel ilkelerden biri olarak hoşgörüyü ileri sürer; bir diğer ilke ise insanların çok çalıştırılmasının yanlışlığıdır. Russell’a göre toplumun mutsuzluğu veya mutluluğu, yönetim biçimi ve siyasal kurumlarla doğrudan ilişkilidir. Toplumun mutluluğu için yapılması gereken bir diğer şey ise ekonomik kaygı ve korkunun önlenmesidir. Toplumsal mutluluğun devamı için değindiği bir konu da nüfus artışı problemidir. Fakat Russell’ın toplumla ilgili en fazla ilgilendiği konu ise savaşın engellenmesi ve dünya barışının tesisidir. Russell, böyle bir durumun zor olmasına karşın, imkânsız olmadığına inanmaktadır. Yazar burada sadece görüşleri ifade etmekte, Russell’ın bu konulardaki çözüm önerilerine ve bu önerilerin eleştirisine girmemektedir. Savaş konusundaki fikirlerinden dolayı yargıla-

nan, hatta kendi adıyla mahkemeler kuran Russell'ın özellikle savaş suçları konusundaki görüşlerine az da olsa değinilmesi gerekirdi. İkinci bölümün son kısmı ise "Russell'ın Ahlâk Anlayışının Teleolojik Açıdan Değerlendirilmesi" adını taşımaktadır. Bu bölümde Russell'ın ahlâk anlayışının amacının insanı mutlu kılmak olduğu ve bundan dolayı bu kısımda Russell'ın mutlu olma ve mutsuzluktan kaçınma yolları anlatılmıştır. Zira genel olarak bakıldığında Russell'ın ahlâk anlayışı bireyin, toplumun, hatta bütün insanlığın mutluluğunu amaçlamıştır.

Kanaatimizce kitabın en önemli eksikliği yazarın, Russell'ın ahlâk anlayışı hakkındaki değerlendirmeleri nelerdir, bu fikirleri benimsiyor mu, yoksa bu fikirlere karşı mı çıkıyor, sorularıyla ilgili kayda değer herhangi bir değerlendirme bulunmamasıdır. Genel olarak bakıldığında kitap, Russell'ın eserlerinde ilgili konuların anlatıldığı paragrafların alt alta eklenmesinden oluşmuş bir hâldedir. Bunun yanında aralarda verilen bazı özetlerin Russell'a mı ait olduğu, yoksa yazar tarafından mı ifade edildiği belli değildir. Ancak kitabı değerli kılan, Russell'ın ahlâkla ilgili temel fikirlerini derli toplu olarak anlatmasıdır. Fakat Russell'ın ahlâk anlayışının eleştirilmemesi de kitabı eksik kılmaktadır.

Tamer Yıldırım

The Cathars The Most Successful Heresy of the Middle Ages

Sean Martin

New York: Thunder's Mounth Press, 2005, 191 sayfa.

Katarlar 12. ve 13. yüzyıllarda Kuzey İtalya ve Güney Fransa'da (Languedoc) etkili olmuş ve Orta Çağ Avrupası'nı derinden etkilemiş heretik bir Hıristiyan mezhebidir. Katarlara yapılan "heretik" tanımının sebebi, Katar doktrinin döneminin mevcut ve yerleşik "Katolik" inancı ile uyuşmamasıdır. Katarlar düalist tanrı telakkileri, doketizm düşünceleri, Yeni Ahit'ten sadece Yuhanna bölümünü sahih görmeleri, ekmek şarap âyini ve haç gibi Katolik kilisesi için vazgeçilmez mahiyetteki bazı unsurları reddetmeleri sebebiyle "heretik" addedilmişlerdir.

Katolik Kilisesini "dünyevî" bulup pek çok açıdan eleştiren Katarlar, kendilerini "iyi Hıristiyanlar" olarak niteleyerek İsa'nın gerçek havarileri olduklarını iddia etmişlerdir. Katolik Kilisesi müntesipleri, Katarlar toplumunu "Şeytan'ın